

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Факультет (інститут) географічний

Кафедра економічної та соціальної географії

СИЛАБУС

нормативної навчальної дисципліни

ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ З ОСНОВАМИ ЕТНОГЕОГРАФІЇ

підготовки _____ **бакалавра** _____
(назва освітнього рівня)
спеціальності _____ **014.07 Середня освіта (Географія)** _____
(шифр і назва спеціальності)
освітньо-професійної програми Середня освіта. Географія. Економіка
(назва освітньо-професійної, освітньо-наукової / освітньо-творчої програм)

Силабус навчальної дисципліни «ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ З ОСНОВАМИ ЕТНОГЕОГРАФІЇ» підготовки бакалавра, галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія), за освітньо-професійною програмою Середня освіта. Географія. Економіка.

Розробники: Мандрик І. П., доцент кафедри економічної та соціальної географії, кандидат географічних наук, доцент

Сосницька Я. С., доцент кафедри економічної та соціальної географії, кандидат географічних наук

Новосад О. В., старший викладач кафедри економічної та соціальної географії, кандидат економічних наук

Силабус навчальної дисципліни затверджено на засіданні кафедри економічної та соціальної географії
Протокол № 1 від 30 серпня 2021 р.

В. о. завідувача кафедри:

Погребський Т. Г.

I. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна програма, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Денна форма навчання / заочна форма навчання	галузь знань 01 Освіта / Педагогіка спеціальність 014.07 Середня освіта (Географія) освітньо-професійна програма Середня освіта. Географія. Економіка Освітній рівень бакалавр	Нормативна
Кількість годин/кредитів 120/4		Рік навчання 1 / 2
		Семестр 2 / 4
		Лекції 34 / 14 год
		Практичні (семінарські) 34 / 20 год.
ІНДЗ: немає		Самостійна робота 44 / 72 год
		Консультації 8 / 14 год
		Форма контролю: екзамен
Мова навчання Українська		

II. Інформація про викладачів

Мандрик Ірина Петрівна

Науковий ступінь *Кандидат географічних наук*

Вчене звання *доцент*

Посада *доцент*

Контактна інформація (м. т. 0508874739, mandryk2008@gmail.com)

Дні занять (<http://194.44.187.20/cgi-bin/timetable.cgi>)

Сосницька Ярослава Сергіївна

Науковий ступінь *Кандидат географічних наук*

Посада *доцент*

Контактна інформація (м. т. 0991674546, yroslava.sosnitska@gmail.com)

Дні занять (<http://194.44.187.20/cgi-bin/timetable.cgi>)

Новосад Оксана Володимирівна

Науковий ступінь *Кандидат економічних наук*

Посада *старший викладач*

Контактна інформація (м.т. 0505614037, NovosadOksana@vnu.edu.ua)

Дні занять (<http://194.44.187.20/cgi-bin/timetable.cgi?n=700>)

III. Опис дисципліни

1. *Анотація курсу.* Курс «Історична географія з основами етногеографії» містить загальні відомості про методiku ретроспективних досліджень, історію розвитку історичної географії, чинники впливу на природно-історичний процес та особливості його вивчення, ретроспективно-географічний розвиток світу та території сучасної України, етногенез та етнічні процеси.

У навчальному курсі відображено історично-географічний розвиток території України від палеоліту до сьогодення. Подано поняття про етнос та етнічні процеси, деталізовано етногенез українського народу. Ознайомлено з різноманітними класифікаціями етносів. Дана розлога характеристика етнічного складу населення України.

Набуті компетентності дадуть можливість географу використовувати отримані знання при аналізі різних джерел для розуміння особливостей ентодемографічних процесів на різних історичних зрізах та в теперішній час. У результаті вивчення дисципліни студенти повинні набути умінь аналізувати навчальні матеріали, використовуючи порівняльно-описові, картографічні, статистичні та інші методи опрацювання, знати, розуміти і вміти використовувати на практиці базові поняття з теорії історичної географії та етногеографії.

2. *Пререквізити:* Всесвітня історія, Історія України, Палеогеографія, Основи суспільної географії, Географія населення з основами демографії.

Постреквізити: Регіональна економічна і соціальна географія, Методика навчання географії у загальноосвітніх навчальних закладах

3. *Мета і завдання навчальної дисципліни.*

Метою дисципліни «Історична географія з основами етногеографії» є оволодіння студентами теоретичними знаннями щодо взаємодії природи і людини, впливу географічного чинника на розвиток людського суспільства на різних етапах історичного розвитку.

Основними завданнями є:

- ознайомлення студентів з теоретичними та методологічними засадами історичної географії;
- ознайомлення із важливістю географічного фактору в історії суспільного розвитку та роллю природного середовища а антропогенезі, етногенезі, в соціально-економічному і культурному розвитку суспільства;
- виокремлення особливостей географії виробництва на різних етапах історії;
- показ історії формування політичної карти світу, сучасного світового господарства, сучасного населення світу, матеріальної та духовної культури;
- формування умінь розрізняти предмет вивчення історичної географії та історії географії;
- виявляти закономірності розвитку історико-географічних досліджень;
- формування умінь і навичок роботи студентів з різними джерелами історико-географічної інформації;
- формування умінь встановлювати причинно-наслідкові зв'язки в системі «природа-населення-господарство»;

- визначати роль географічних факторів у розвитку суспільства;
- виявляти вплив природних умов на особливості розселення та господарської діяльності людей;
- аналізувати характер впливу природокористування на довкілля на різних етапах розвитку суспільства;
- аналізувати етнічні процеси у світі та в окремих регіонах і країнах;
- формування вміння аналізувати і порівнювати різні наукові концепції.

4. Результати навчання

Студенти знатимуть:

- предмет та об'єкт дослідження історичної географії;
- сутність базових понять і термінів;
- роль природно-географічних чинників в антропогенезі та етногенезі;
- формування географії через призму історії географічних відкриттів;
- історію формування політичної карти світу;
- особливості формування господарства в різні історичні часи;
- основні періоди в історії формування державної території України;
- методи роботи з історичними картами як історичним джерелом;
- сутність поняття «етнос» та «етногенез», особливості основних етнічних процесів;
- етнічний склад населення світу та України у різні історичні епохи.

Студенти вмітимуть:

- формулювати та вдосконалювати дослідницьку задачу, для вирішення якої проводити збір необхідної інформації;
- критично аналізувати історичні джерела та наукову літературу;
- створювати гіпотези, здійснювати порівняльний аналіз фактів, подій, явищ і на їх основі формулювати висновки;
- пояснювати історичні терміни;
- застосувати свої знання в професійній діяльності, презентувати написані тексти та роботи усні презентації різного обсягу й складності.

У процесі вивчення дисципліни студенти набудуть таких **компетентностей**:

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у професійній діяльності вчителя географії та економіки із застосуванням сучасних теорій та методів географічної, економічної та психолого-педагогічних наук, із використанням комплексу міждисциплінарних даних, за умов недостатності інформації та невизначеності умов організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти (**ІК**).

Загальні компетентності (ЗК)

- здатність свідомо ставитись до вимог суспільства, усвідомлювати свої права та обов'язки як громадянина України, діяти на засадах етичних мотивів соціально, відповідально і свідомо (**ЗК 1**);
- здатність до письмової й усної комунікації державною мовою (**ЗК 4**);

здатність до пошуку, обробки та критичного аналізу інформації з різних джерел, до інноваційного мислення, креативності, до генерування нових ідей (ЗК 8);

здатність до використання знань в практичній діяльності, до адаптації та дії в нових умовах (ЗК 9).

Спеціальні (фахові) компетентності (ФК)

– здатність застосовувати набуті географічні, економічні та психолого-педагогічні компетентності для формування в учнів ключових і предметних компетентностей на рівні базової середньої освіти (ФК 1);

– здатність забезпечувати безпечне проведення краєзнавчої дослідницько-пошукової діяльності учнів у закладах освіти (ФК 4);

Спеціальні (предметні) компетентності (ПК)

– здатність усвідомлювати сутність взаємозв'язків між природним середовищем та людиною, розуміти і пояснювати стратегію сталого розвитку людства (ПК 2);

– здатність встановлювати роль і місце України у сучасному світі в контексті географічних чинників її розвитку, аналізувати і пояснювати особливості геопросторової організації її природи, населення і господарства (ПК 5);

– здатність виконувати прийоми опису, аналізу, систематизації інформації, отриманої із загальногеографічних та тематичних карт, представляти за картами комплексну географічну оцінку території, укладати картографічні твори з використанням сучасних інформаційних технологій (ПК 10).

5. Структура навчальної дисципліни

Денна форма навчання

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лек.	Практ.	Конс.	Сам. роб.	Форма контролю Бали
Змістовий модуль 1. Історична географія світу до епохи Великих географічних відкриттів						
Тема 1. Історична географія, як навчальна та наукова дисципліна	6	2	2	-	2	2
Тема 2. Часові особливості розвитку ретроспективної географії	6	2	2	-	2	2
Тема 3. Історична географія первісної доби. Поява людини сучасного типу.	6	2	2	-	2	2
Тема 4. Історична географія Стародавніх цивілізацій	6	2	2	-	2	2
Тема 5. Історична географія Середніх віків.	6	2	2	-	2	2
Тема 6. Ранній новий час.	6	2	2	-	2	2
Тема 7. Історична географія епохи Великих географічних відкриттів. Відкриття Нового світу.	7	2	2	1	2	2

Тема 8. Історична географія епохи Великих географічних відкриттів. Розширення ойкумени в Африці, Азії, Австралії та Океанії.	7	2	2	1	2	2
Разом за змістовим модулем 1	50	16	16	2	16	16
Змістовий модуль 2. Історичний розвиток світу після епохи Великих географічних відкриттів.						
Тема 9. Історична географія Нового часу. Західна Європа.	6	2	2	-	2	2
Тема 10. Історична географія Нового часу. Азія.	7	2	2	-	3	2
Тема 11. Історична географія Нового часу. Америка, Африка, Австралія і Океанія.	7	2	2	-	3	2
Тема 12. Господарство світу у міжвоєнний період.	8	2	2	1	3	2
Тема 13. Історична географія Новітнього часу. Формування сучасної політичної карти світу	8	2	2	1	3	2
Разом за змістовим модулем 2	36	10	10	2	14	10
Змістовий модуль 3. Етногеографія.						
Тема 14. Поняття про етнос та етнічні процеси.	7	2	2	-	3	2
Тема 15. Культурно-господарська адаптація етносів до природних умов.	7	2	2	-	3	4
Тема 16. Етногенез українського народу.	10	2	2	2	4	4
Тема 17. Етнолінгвістичний склад населення світу.	10	2	2	2	4	4
Разом за змістовим модулем 3	34	8	8	4	14	14
Модульна контрольна робота 1 Т						30
Модульна контрольна робота 2 Т						30
Усього годин	120	34	34	8	44	100

Заочна форма навчання

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лек.	Практ.	Конс.	Сам. роб.	Форма контролю Бали
Змістовий модуль 1. Історична географія світу до епохи Великих географічних відкриттів						
Тема 1. Історична географія, як навчальна та наукова дисципліна. Часові особливості розвитку ретроспективної географії	16	2	2	2	10	6

Тема 2. Історична географія первісної доби. Поява людини сучасного типу.	16	2	2	2	10	6
Тема 3. Історична географія Стародавніх цивілізацій Історична географія Середніх віків.	18	2	4	2	10	6
Тема 4. Ранній новий час. Великі географічні відкриття.	16	2	2	2	10	6
Тема 5. Історична географія Нового часу.	18	2	4	2	10	6
Тема 6. Господарство світу у міжвоєнний період. Історична географія Новітнього часу.	16	2	2	2	10	5
Тема 7. Поняття про етнос та етнічні процеси.	20	2	4	2	12	5
Разом	120	14	20	14	72	40
Модульна контрольна робота						60
Усього годин	150	14	12	18	106	100

6. Завдання для самостійного опрацювання

Кожна з визначених тем містить питання для додаткового самостійного опрацювання. Питання самостійної роботи оголошуються викладачем як на лекціях, так і під час проведення практичних занять. Загалом, основне коло самостійної роботи студента буде стосуватись наступних питань:

Для денної форми навчання

Тема	Кількість годин
Особливості вивчення процесів заселення території.	4
Заселення і господарська спеціалізація території України за енеоліту (мідно-камяного віку)	3
Географічне положення і розвиток давньоукраїнських утворень: Київської Русі, Галицького князівства, Волинсько-Галицької держави	4
Взаємовідношення етносів і ландшафтів, роль ландшафтів у виникненні етнічних спільностей	4
Становлення сучасної української нації	3
Господарство Київської Русі	4
Розвиток сільського господарства і ремесла в Середньовічні часи	4
Господарство світу в міжвоєнні роки	4
Мануфактурний період української промисловості	4
Господарство Запорозької Січі	4
Господарство України в роки Другої світової війни	3
Господарство України на початку становлення її незалежності	3
Разом	44

Для заочної форми навчання

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Місце історичної географії на межі природничих і гуманітарних наук	2
2	Особливості вивчення процесів заселення території.	2

3	Заселення і господарська спеціалізація території України за енеоліту (мідно-камяного віку).	2
4	Географічне положення і розвиток давньоукраїнських утворень: Київської Русі, Галицького князівства, Волинсько-Галицької держави.	3
5	Взаємовідношення етносів і ландшафтів, роль ландшафтів у виникненні етнічних спільностей.	3
6	Становлення сучасної української нації.	3
7	Господарство Київської Русі.	3
8	Розвиток сільського господарства і ремесла в Середньовічні часи	3
9	Господарство світу в міжвоєнні роки.	3
10	Мануфактурний період української промисловості.	3
11	Господарство Запорозької Січі.	3
12	Господарство України в роки Другої світової війни.	3
13	Господарство України на початку становлення її незалежності	3
14	Господарство Європи до Великих географічних відкриттів.	3
15	Географія Магдебургського права в Україні.	3
16	Взаємовідношення етносів і ландшафтів, роль ландшафтів у виникненні етнічних спільностей.	3
17	Етапи розвитку політичної карти світу.	3
18	Етапи становлення державних кордонів України.	3
19	Географічні дослідження перших народів Сирії, Шумерії, Вавилонії.	3
20	Знання про Землю в Стародавньому Китаї та Індії.	3
21	Розвиток продуктивних сил у міжвоєнний час XX ст..	3
22	Наслідки Великих географічних відкриттів.	3
23	Сучасні етнічні процеси світу.	3
24	Географічні дослідження у Новітній час.	3
25	Географічне відкриття полюсів Землі	3
	Разом	72

IV. ПОЛІТИКА ОЦІНЮВАННЯ

Оцінювання знань бакалаврів з дисципліни «Історична географія з основами етногеографії» здійснюється на основі результатів поточної та підсумкової успішностей. Об'єктом оцінювання є програмний матеріал дисципліни, засвоєння якого відповідно перевіряється під час поточного, підсумкового контролю і на екзамені.

Максимально можлива оцінка за знання програмного матеріалу з дисципліни – 100 балів. За поточну успішність студент може отримати максимум 40 балів, за виконання підсумкових завдань (2 модульних контрольних роботи – 60 балів).

Теми семінарських занять сформовані із поєднання усних запитань для обговорення та практичних завдань (розрахунково-аналітичні завдання, складання картосхем, таблиць тощо) та оцінюються у 2 чи 3 бали кожне залежно від складності практичних завдань (наявності задач, моделювання та семінарської доповіді). Практичні навички можуть бути оцінені, якщо виконано всі завдання, оформлено роботу, написані висновки.

Самостійна робота оцінюється під час усних відповідей бакалаврів та включається до загальної оцінки теми під час практичного заняття.

Модульні контрольні роботи. Під час виконання модульних контрольних робіт оцінюванню підлягають теоретичні знання та практичні навички, яких набув студент після опанування тем трьох змістових модулів. Модульна

контрольна робота № 1 носить теоретичний характер (пишеться після опрацювання тем змістовного модуля 1) та оцінюється у 30 балів (30 тестових питань – по 1 балу за кожен тест). Модульна контрольна робота № 2 проводиться після опрацювання практичних завдань змістовних модулів 2 та 3 і оцінюється ідентично.

Політика щодо дедлайнів та перескладання:

У разі відсутності студента на семінарських заняттях з об'єктивних причин, він має право виконати завдання, передбачені планом семінарських занять, і одержати відповідні оцінки. Відпрацювання пропущених занять має відбутися до останнього семінарського (практичного) заняття під час індивідуально-консультативної роботи викладача.

V. Підсумковий контроль

Оцінювання знань студентів здійснюється за результатами поточного й підсумкового контролю в діапазоні від 0 до 100 балів.

Якщо визначений результат становить не менше 75 балів і за згодою студента, то він може бути зарахований як підсумкова оцінка з навчальної дисципліни. У протилежному випадку, або за бажанням студента підвищити рейтинг складається іспит. При цьому бали, набрані за результатами модульних контрольних робіт анулюються.

Екзаменаційна оцінка визначається в балах (від 0 до 60 балів) за результатами усних відповідей на три питання екзаменаційного білету. В цьому випадку підсумкова семестрова оцінка складається із суми поточної семестрової та екзаменаційної оцінок в балах, за національною шкалою та за шкалою ECTS.

Оцінка за освоєння курсу виставляється згідно шкали оцінювання.

VI. Шкала оцінювання

Оцінка в балах за всі види навчальної діяльності	Оцінка
90 – 100	Відмінно
82 – 89	Дуже добре
75 - 81	Добре
67 -74	Задовільно
60 - 66	Достатньо
1 – 59	Незадовільно

VI. Рекомендована література та інтернет-ресурси

Основна:

1. Атлас історії України / Ред. кол.: В.А. Смолій (голова), Г.В. Боряк, В.Ф. Верстюк та ін. / Упор. Д.В. Ісаєв. Київ : ДНВП «Картографія», 2012. 152 с.
2. Атлас України і сумежних країв / За ред. В. Кубійовича. Львів, 1937. 12 с.
3. Верменич Я. Адміністративно-територіальний устрій України: еволюція, сучасний стан, проблеми реформування Київ: Інститут історії України, 2009. 364 с.
4. Дністрянський М. С. Вступ до історичної географії України: Цикл лекцій. Львів, 2007. 44 с.
5. Економічна історія України: Історико-економічне дослідження: в 2 т. / ред.

- рада: В. М. Литвин (голова), Г. В. Боряк, В. М. Геєць та ін.; відп. ред. В. А. Смолій; авт. кол.: Т. А. Балабушевич, В. Д. Баран, В. К. Баран та ін.]; НАН України. Інститут історії України. Київ : Ніка-Центр, 2016. Т. 1. 696 с.
6. Жупанський Я. Історія географії в Україні. Київ, 2006. 412 с.
 7. Історичний атлас України / Редагування Ю. Лоза; укладачі мап: О. Герасименко, М. Овсенко, В. Бахтіярова, Д. Зуб. Київ: Вид-во «Мапа», 2015. 320 с.
 8. Кандиба Ю. І Історична географія з основами етнографії: навчально-методичний комплекс. Харків, 2010. 73 с.
 9. Кафарський В. І., Савчук Б. П. Етнологія: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 432 с.
 10. Корнус О. Г. Історична географія: навчальний посібник. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2015. 156 с.
 11. Круль В. П. Ретроспективна географія з основами етнографії: навчальний посібник. Чернівці : Родовід, 2015. 296 с.
 12. Лобжанидзе А.А., Горохов С.А., Заяц Д.В. Этногеография и география религий. Москва, 2005. 257 с.
 13. Максаковский В.П. Историческая география мира: учебное пособие. Москва: ЛЕНАНД, 2016. 624 с.
 14. Перевозчиков В. І. Історія економіки українських земель (кінець IX початок XX ст.): Курс лекцій. Київ : КНТ, 2015. 472 с.
 15. Тиводар М. Етнологія: Навч. посібн. Львів: Світ, 2004. 624 с.
 16. Трубочанінов С. В. Історична географія України: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2013. 192 с.
 17. Щодра О. Історична географія України від найдавніших часів до кінця XVIII століття: навч. посіб. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2016. 298 с.

Додаткова:

1. Алфьоров О. Географічні назви за новими даними руської сфрагістики XII ст. *Історико-географічні дослідження в Україні: збірка наукових праць*. Ч. 12. Київ: Інститут історії України, 2012. С. 6–14.
2. Атлас історії української державності: Українські землі від найдавніших часів до сьогодення / авт.-упор.: В. Грицеляк, І Дикий та ін. Львів: НВФ «Карти і Атласи», 2013. 128 с.
3. Бачинська О. «Малоросійські козаки» XIX ст.: соціо-демографічна характеристика та територіальне розселення. *Історико-географічні дослідження в Україні: Збірка наукових праць*. Ч. 12. Київ: Інститут історії України, 2012. С. 15–26.
4. Бондаренко Г. В. Спеціальні історичні дисципліни: навчальний посібник. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. 424 с.
5. Вортман Д., Гордієнко Я., Майоров М. TERRA UCRAINICA. Історичний атлас України і сусідніх земель. Від кімерійців до сьогодення. Харків, 2018. 224 с.
6. Гуржій О., Реєнт О., Шапошникова Н. Нариси з історії розвитку виробничих відносин і торгівлі в Україні (друга половина XVII – початок XX ст.) / відп. ред. В.А. Смолій. Київ: Інститут історії України, 2018. 365 с.

7. Компан О. Міста України в другій половині XVII ст. Київ, 1963. 89 с.
8. Крикун Н. Административно-территориальное устройство Правобережной Украины в XV – XVIII вв. Киев, 1992. 76 с.
9. Кульчицький С. Обґрунтування Голодомору 1932–1933 рр. як геноциду у світлі концепцій Р. Конквеста й Р. Лемкіна. *Український історичний журнал*. 2018. № 4. С. 98-127
10. Кульчицький С. Кримський вузол / С. Кульчицький, Л. Якубова. – К.: ТОВ «Видавництво «КЛІО»», 2018. – 496 с.
11. Реєнт О. П., Сердюк О. В. Торговельний баланс України на початку XX ст. / відп. ред. В. А. Смолій. Київ: Інститут історії України, 2018. 237 с.
12. Сосса Р. Історія картографування території України. Київ, 2007. 325 с.
13. Верменич Я. Історична географія й регіоназнавство: наступність і взаємодія. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/Book/shev/2/30.pdf>.
14. Етнічна географія, етнографія, етнологія. URL: <http://ukrtur.narod.ru/etno/etno.htm>
15. Ізборнік. Історія України IX-XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації. URL: <http://www.litopys.org.ua/>

1. .

